

Сергій Дарійчук,
м. Чернівці, Україна

УДК 070 (177.85)186/191

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ НА СТОРИНКАХ ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ БУКОВИНИ (II половина XIX – початок XX ст.)

Автором статті проаналізовані проблеми фізичного виховання підрастаючого покоління, які стали темами статей друкованих видань буковинського краю австро-венгерського періоду. Однією з ряду ведучих тем досліджуваного періоду стало визнання необхідності занять фізичними вправами для підрастаючого покоління, в частині дівчаток, введення предмету «фізичне виховання» (гімнастика) в зміст навчальних закладів Буковини.

Проаналізовані положення законів, нормативно закріпили введення фізичного виховання в програму навчання, викликали полеміку серед фахівців та суспільства на сторінках регіональної преси.

Ключевые слова: *фізичне виховання, журнал, введення, потреба.*

The author of the article analyzes the problem of physical education of the younger generation, which have become topics of articles printed publications Bukovina edge of the Austro-Hungarian period. One of a number of key themes studied period was the recognition of the need of exercise for the younger generation, especially girls, introducing the subject of «physical education» (gymnastics) in the content of educational institutions Bukovina.

Analyzed the provisions of laws, regulations consolidated the implementation of physical education in the curriculum, which caused controversy among experts and the community in the pages of the regional press.

Key words: *physical education, magazine, implementation and need.*

Проблема фізичного виховання особистості нагальна в нинішньому суспільстві. Нестабільність в усіх сферах діяльності населення та зниження життєвого рівня його більшої частини, несприятлива екологічна ситуація негативно впливають на спосіб життя людини. Поряд з цим, відхід у шкільній практиці від головної мети фізичного виховання і зведення його до нормативного підходу, що спостерігається останнім часом, докорінно протирічать ідеї формування гармонійно розвиненої особистості. Це, у свою чергу, негативно відбивається на стані здоров'я учнів, механізмі формування ціннісних орієнтацій, задоволенні фізкультурно-спортивних інтересів і потреб молодого покоління, рівні його фізичної підготовленості.

Розв'язання цієї проблеми в Україні здійснюється шляхом реформування системи освіти, розробки та впровадження державних цільових комплексних програм «Освіта», «Фізичне виховання – здоров'я нації» тощо. Однак творчий пошук нових шляхів і наукове розв'язання проблеми зараз неможливі без знання і переосмислення історичного досвіду минулого, в якому можна знайти відповіді на багато питань, що гостро постають перед сучасним загальноосвітнім навчальним закладом.

Останнім часом серед українських учених помічено стійкий інтерес до історії вітчизняної педагогіки. Він зумовлений необхідністю перегляду окремих принципів положень, висновків та їх об'єктивної оцінки, приведення до єдиної логічної системи вітчизняної педагогічної думки, відновлення істинної, складної і багатогранної картини історико-педагогічного процесу. Зокрема, почався процес відродження національної педагогічної освіти і традицій, повернення забутих імен видатних педагогів-учених, методистів і вчителів, аналізу малодосліджених чи зовсім недосліджених проблем, що відповідають на багато невідомих фактів з минулого вітчизняної науки і культури.

Особливо важливим у цьому плані є звернення до педагогіки другої половини XX – початку XX ст., де накопичено цінний матеріал у галузі теорії та практики фізичного виховання.

Мета дослідження нашої статті – обґрунтувати доцільність творчого використання історичного досвіду преси буковинського регіону у висвітленні аспектів фізичного виховання дітей та молоді в сучасних умовах.

Сучасні дослідники активно розглядають українську періодичну пресу як історичне джерело (М. Миць), визначають тенденції розвитку, умови функціонування (Л. Снісарчук), аналізують роль засобів масової комунікації у формуванні іміджу українського спорту, визначення потреби занять фізичними вправами (О. Садовник). Аспекти впливу преси на фізичне виховання в контексті управління системи фізичного виховання краю досліджуваного періоду виокремлювали Н. Гнесь, В. Мужичок, Ю. Тумак, О. Цибанюк.

Буковинська преса досліджуваного періоду була єдиним повноцінним презентатором політичних, соціальних та культурних подій у краї. Однією з важливих тем, що систематично висвітлювались на сторінках регіональних газет, часописів та календарів стало фізичне виховання молодого покоління Буковини II половини XIX – початку XX століття.

Суспільно-економічні умови Австро-Угорської імперії визначили специфіку спрямованості фізичного виховання, що в основному готувало молодь до активної аграрної та предметно-виробничої діяльності. Здебільшого молодь готували до участі в сільськогосподарських і виробничих видах діяльності, адже в імперії починали закладатися основи капіталістичних відносин. Підходи до результатів освіти учнів у монархії визначались специфікою пріоритетних галузей виробництва. Так, К. Мігерка, аналізуючи стан здоров'я учениць у дівочих школах Буковини, зазначала, що в них «...мусили би діти познакомитись з деякими найважливішими правилами удержання людського здоров'я. Так треба би звернути увагу шкільної молодіжці на злі наслідки недостаточного і фальшивого корму, на шкідливі наслідки уживання алкоголю, на поживну вартість страв у відношенню до їх ціни, назначіне доброї приправи страв» [14].

Згідно нормативно-правових освітніх актів, що було затверджено продовж досліджуваного періоду в краї, фізичне виховання активно впроваджувалось в систему освіти Буковини. Про необхідність, доцільність уведення гімнастики «...у школах ...для хлопців та дівчат, а також у диточих городцях» писала й інша сучасниця К. Мігерки – З. Грушкевич, чітко виокремлюючи низку способів подолання проблем в освіті краян [6].

Розглядаючи фізичне виховання як складову загальної культури особистості, Олег Сатир у часописі «Промінь» з цього приводу зауважив: «Загальне сьвітло на стан культури будь-якого народу, а зглядно держави дає кількість письменних рекрутів, бо ж вони становлять найбільш розвинену частину населення» [16]. Автор наводить статистику за 1887–1891 рр.: неграмотних рекрутів у війську Австро-Угорщини майже 31% порівняно з цифрою 1% у Швеції, Німеччині, Швейцарії, а втім, в італійській та російській арміях ці показники становили 42% і 68,9%.

Армія, як соціальний замовник системи фізично здорових юнаків, опосередковано боролася з алкоголізацією населення, проявами асоціальної поведінки [8], тяжінням до куріння: «Тютюн винен, що людей мало. Там, де пересічно на кожного чоловіка перепадає 1490 грамів тютюну, буває на 10000 людей лиш 68 таких родин, в котрих єсть по 7 дітей, а неживих приходить на світ 124» тощо [12].

До числа соціальних замовників фізично здорового юнацтва правомірно віднести тодішніх реальних працедавців, оскільки «четвертою суспільною верствою» на Буковині було робітництво. За австрійською статистикою 1912 року, людність краю поділено на такі чотири групи: 1) у сільському господарстві було зайнято 569238 осіб (71,17%); 2) у промисловості – 83293 (10,41%); 3) у торгівлі і транспорті – 75031 (9,38%); 4) військо спільно із державними службовцями становило 72565 осіб (9,07%) [9]. Таким чином, виховання фізично здорового підростаючого покоління ставало необхідною умовою розвитку Буковини, запорукою її майбутнього.

Зазначимо, що технічний прогрес у галузях економіки Буковини, за означений період, перебував на стадії становлення і відповідно продуктивність праці була досить невисокою. Закономірно, що дослідники освіти Буковини багаторазово відзначають процвітання в краї

використання кількості дешевої дитячої та жіночої праці (1/5 всіх робітників), економію на техніці безпеки та обладнанні робочих місць, що призводило до захворювань, травматизму й смертності [1].

Чинники, що негативно впливають на формування «тілесного і душевного здоров'я», І. Карбулицький називав: «1) непоживна їда; 2) нездорове помешканє; 3) тяжка праця» [7]. Відповідно, прищеплення молоді навичок здорового способу життя залишилось актуальною проблемою в тогочасній Буковині.

Результати аналізу джерельної бази дослідження засвідчують, що зміст потенційних соціальних замовлень на освіту в різних верствах населення, а також державних структур, не завжди збігався: «велика бідність народу і викликана байдужість таких родичів посилати дітей до школи та несвідомість наших селян, а подекуди й міщан добродійства просвіти. З сеї причини воно нераз і так буває, що родичі прямо ворожко відносяться до школи, бо ся відтягає їм діточу поміч в роботі полевій, лісовій чи в домашній господарці» [6]. Отже, як зазначено на сторінках часопису «Борба», «найбільшим ворогом краю був не так лихий сусід, як темнота власного народу та його фізична неміч» [10].

Таким чином, стверджуємо, що, попри очевидну зацікавленість офіційної влади у вихованні фізично здорових поколінь, різні замовники до цього питання ставились по-різному і не завжди їхні погляди були ідентичними.

Результати аналізу історико-педагогічних фактів, вивчення архівних документів, наукових матеріалів і періодичних видань означеного нами періоду переконують у тому, що освітня політика Габсбургської монархії в царині досліджуваної проблеми однозначно спрямовувалася на «фізичний розвій молодіжи шкільної» [2] з тим, щоб сприяти «здоров'ю, розвитку сили і мужності, спритності і витривалості», оскільки «завдання виховання юнаків в школі є найважливішими для держави» [2].

У контексті офіційної думки показовими є коментарі щодо мети комплексного виховання. Усупереч традиційним підходам до школи як до навчального закладу, Л. Галицький на учительській конференції 1880 року однозначно переорієнтовує громадськість на те, що школа є «також мьсцем вихованя, а вихованє обоймає тьло и душу, то не смье и школа водпекувати ся вдь плеканя тьла учениковь», і у зв'язку із цим окреслює її завдання: «удержати здоровле, запобьчи шкодливимь впливамь на природный розвой тьлесныхь силъ» [3].

Разом з тим, Л. Галицький визнає, що цей процес є складним, оскільки вчитель має пильнувати за дотриманням належних санітарно-гігієнічних умов – станом повітря, світла і тепла у класній кімнаті [3]. Мету фізичного виховання трактували як комплексну. Її вбачали не лише у формуванні здорового й досконалого тіла, а у вихованні характеру, плеканні індивідуальних особливостей кожного вихованця, як суб'єкта певного культурно-історичного періоду. Ця теза проходить червоною ниткою в педагогічній скарбниці тогочасних теоретиків і практиків освіти краю (П. Андрюк, Д. Внуковський, І. Глібовицький, Р. Дуб, Д. Євстафієвич, Т. Збрученко, І. Кримська, О. Маковей та ін.)

Формування цілісної системи фізичного виховання, як і управління нею для досягнення очікуваних результатів, відбувалося в умовах занедбання буковинських дітей через несприятливі соціально-культурні обставини, в яких перебував край. Так, В. Кукелка констатував: «більшість сільських родин дуже бідні, так що всі члени родини перебувають через це цілий день на зарібках, а діти полишені самим собі виховуються на улиці» [10]. Його погляди на суспільний характер виховання дітей не відрізняються від міркувань Івана Герасимовича: «...обовязок вихованя молодого поколіня тяжить на цілим народі, на цілій суспільности, значить – є обовязком загальним, в яким мусять співділати родина і суспільність» [4].

У характеристиці фізичного виховання вчитель на чільне місце ставив фізичну працю, однак, стверджував, що залучення до різних трудових операцій негативно впливає на результати виховання. На думку І. Герасимовича, сільська дитина 6–7 років гідна співчуття, бо її завчасно «запряжено в ярмо праці», тому «мусить вставати о 4 год. рано і без їди іти в поле» [3].

А діти віком від 10 років, зазначає І. Герасимович, повноправно працювали на полі разом з батьками, заробляючи на прожиття. До негативного впливу вчитель відносить ще й такий чинник: згубний вплив батьків (аморальні вчинки, сварки, бійки, алкоголізм у сім'ї тощо) [5].

За досліджуваний період у визначенні мети фізичного виховання та аналізі його реального стану були очевидні розходження. Складність вбачаємо у тому, що метою передбачалась така його організація, щоб учні могли запозичувати належні знання, оволодівати навичками і розвиватися та соціально самоутверджуватися, опановуючи певними професіями у майбутньому. Натомість, у процесі аналізу джерельної бази дослідження бачимо, що конкретні факти життєдіяльності буковинців цілком залежали від об'єктивних умов.

Аналіз порушених питань засвідчує про особливі зацікавлення серед широкого загалу фахівців і громадських діячів питаннями фізичного виховання. Серед заходів розглядали фізкультурні хвилини під час проведення уроку, рухливі ігри на перервах, спорудження спортивних і ігрових майданчиків, залів, «де учні могли б, наскільки дозволяє пора року, проводити 3 години щоденно для того, щоб золоті слова про «здоровий дух у здоровому тілі» стали істиною для середніх шкіл». Дописувачі педагогічних часописів вимагали проведення півгодинної перерви просто неба для всіх дітей, адже «рух під час перерв повинен бути вільним, а не заповненим гімнастичними вправами» [16].

Рекомендації щодо методики фізичного виховання висловив і професор П. Бургшерштайн у статті «Реальна школа» в січневому номері «Журналу для реальних шкіл» (Відень). Щодо організації молодіжних ігор, то кращим часом він уважав пообідні години в середу і в суботу, коли повинно стати нормою те, щоб у четвер лише повторювали навчальний матеріал з усіх предметів без оцінювання результатів. На думку вченого, «доцільно призначити збір учнів у навчальному закладі і провести марш колонами до ігрового майданчика, а після закінчення ігор відпускати групами, а не всіх одразу. У зимовий час замість ігор проводити катання на льоду» [9]. Обов'язковим був також контроль вчителів за відповідністю ігрового майданчика чи зали правилам гігієни.

У порушеному контексті заслуговують на увагу напрацювання Осипа Маковея. Як уже йшлося, він активно порушував питання дитячих ігор: «Дирекції освітніх установ і повітових рад шкільних дивляться на діточі забави, чи можна би них завести якийсь лад і як се робити, – і відповідно відзначають негативні умови: щодо ведення ігор шкільної молоді, то насамперед це стосувалося народної школи, адже в середніх школах краю роботу ведуть уже 15 років» [13].

Разом з тим, О. Маковей зазначає, що існують перешкоди для широкого впровадження ігор у навчально-виховний процес, серед них він виокремлює відсутність відповідних майданчиків, залучення дітей до праці по господарству, відсутність у вчителя як часу для ігор, так і необхідних методичних матеріалів та підручників для цього.

Для виховання інтересу до занять фізичними вправами рекомендовано проведення ігор на уроках – основній організаційній формі фізичного виховання учнів: продовж навчання року з урахуванням пори року, місцевості і стану навчально-матеріальної бази.

Сьогодні не викликає сумніву важливість тодішньої поради, в якій обстоюється неухильне виконання гігієнічних вимог до місць занять фізичною культурою: систематичне вологе прибирання спортивної зали, її провітрювання, утримування в чистоті майданчика, що входило в обов'язки вчителя і дирекції навчального закладу.

На нашу думку, так чітко виписані вимоги до учнів мали впливати і на форму контролю за рівнем їхньої фізичної вихованості, досконалістю оволодіння обсягом означених вправ. Інструкцією передбачалось обов'язкове керівництво процесом фізичного виховання, а також самостійними заняттями учнів за вказівками вчителя в атмосфері довіри і взаєморозуміння. Оцінка дій кожного учня визнавалась як необхідна, однак у випадку оцінювання дітей з низьким рівнем фізичної підготовленості можливою була задовільна оцінка чи просто похвала. Вчителям радили уникати оцінки «незадовільно», відповідно зважати на відвідування занять, дисципліну, старанність учня тощо.

Таким чином, зміст діяльності громадських органів управління у сфері фізичного виховання учнів за досліджуваній період за цілями і напрямками подібний зі змістом діяльності державних органів управління. Одночасно громадські органи управління керують фізичним вихованням учнів у своїх сферах, з урахуванням місцевих особливостей, національних традицій тощо. Зокрема, газета «Учитель» наголошувала на значущості просвітницьких і спортивних товариств, які «будуть підпирати» намагання шкільних адміністрацій організувати повноцінне фізичне виховання молодих людей.

Використані літературні джерела

1. Буковина. Історичний нарис [Текст] / [ред. С. С. Костишин]– Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.
2. В справі забав шкільної молодіжи [Текст] // Учитель. – 1894. – Ч.1. – 5 січня. – С. 9–10.
3. Галицький Л. Ціль цього виховання молодіжи є отвертый и чесный характер [Текст] / Левь Галицький // Bukowiner Padagogische Blatter. – Czernowits. – 1880. – Nr. 4 і 5. – С. 23–26.
4. Герасимович І. Подрібний розклад праці укр. народ. учительства по громадах [Текст] / Іван Герасимович // Каменярі. – 1909. – Ч.5. – 10 червня. – С. 7–8; Ч.6. – 25 червня. – С. 6–8.
5. Герасимович І. Про заведеня для опіки над дітьми / Іван Герасимович // Каменярі. – 1912. – Ч.17 і 18. – С. 7–8; Ч. 23. – С. 8–10.
6. Грушкевич З. Які є причини ще все в так великій мірі пануючого анальфаетизму на Буковині та якими способами його найлучше побороти [Текст] / Зеновія Грушкевич // Bukowiner Schule. – 1913. – 1 Heft. – С. 31–40.
7. Карбулицький І. Розвій народного шкільництва на Буковині [Текст] / Іларій Карбулицький. – Вашківці, 1907. – 148 с.
8. Карність в школі [Текст] // Bukowiner Padagogische Blatter. – Czernowits. – 1899. – №5. – С.72–73.
9. Квітковський Д. Буковина, її минуле і сучасне [Текст] / Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. – Париж-Філадельфія-Дітройт: Зелена Буковина, 1956. – 965 с.
10. Кукелка В. Гріхи домашнього виховання [Текст] / В. Кукелка // Каменярі. – 1912. – Ч.23. – С. 10–12.
11. Кукелка О. Добре порозуміне між учителями при більшеклясових народних школах є головним условием успішного розвою дотичної школи і узисканя учителями поваги в громаді [Текст] / О. Кукелка // Bukowiner Padagogische Blatter. – Czernowits. – 1899. – Nr.18. – С. 280–283.
12. Куреньє тютюну [Текст] // Просвещеніе. – 1895. – Ч.1. – С. 9.
13. Маковій О. Про діточі забави [Текст] / Осип Маковій // Bukowiner Schule. – Czernowits, 1904. – С. 137–145.
14. Нанаси С. Яким занятєм повинен сільський учитель свій час поповняти? [Текст] / Нанаси С. // Bukowiner Padagogische Blatter. – Czernowits, 1900. – №3. – С. 41–42.
15. Оповідки [Текст] // Борба. – Чернівці. – 1893. – 1 лютого. – С.3.
16. Сатур О. Царство тьми [Текст] / Олег Сатур // Промінь. – 1905. – Ч.3. – С. 40–41.

Bibliography:

1. Bukovyna. Istorychnyy narys [Text] / [red. S. S. Kostyshyn]– Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 1998. – 416 s.
2. V spravi zabav shkilnoyi molodyizhy [Text] // Uchytel. – 1894. – Ch.1. – 5 sichnya. – S. 9–10.
3. Halytskyy L. Tsel tseloho vykhovanya molodezhy ye otvertyy y chesnyi kharakter [Text] / Lev Halytskyy // Bukowiner Padagogische Blatter. – Szernowits. – 1880. – Nr. 4 і 5. – S. 23–26.
4. Herasymovych I. Podribnyy rozklad pratsyi ukr. narod. uchytelstva po hromadakh [Text] / Ivan Herasymovych // Kamenyari. – 1909. – Ch.5. – 10 chervnya. – S. 7–8; Ch.6. – 25 chervnya. – S. 6–8.
5. Herasymovych I. Pro zavedenya dlya opiky nad ditmy / Ivan Herasymovych // Kamenyari. – 1912. – Ch.17 і 18. – S. 7–8; Ch. 23. – S. 8–10.

6. *Hrushkevych Z.* Yaki ye prychny shche vse v tak velykiy miri panuyuchoho analfabetyzmu na Bukovyni ta yakymy sposobamy yoho nayluchshe poboroty [Text] / Zenoviya Hrushkevych // Bukowiner Schule. – 1913. – 1 Heft. – S. 31-40.
7. *Karbulytskyi I.* Rozvyy narodnoho shkilnytstva na Bukovyni [Text] / Ilariy Karbulytskyi. – Vashkivtsi, 1907. – 148 s.
8. *Karnyist v shkoli* [Text] // Bukowiner Padagogische Blatter. – Szernowits. – 1899. – №5. – S.72-73.
9. *Kvitkovskyy D.* Bukovyna, yiyi mynule i suchasne [Text] / Kvitkovskyy D., Bryndzan T., Zhukovskyy A. – Paryzh-Filadelfiya-Ditroyt: Zelena Bukovyna, 1956. – 965 s.
10. *Kukelka V.* Hrikhy domashnoho vykhovannya [Text] / V. Kukelka // Kamenyari. – 1912. – Ch.23. – S. 10–12.
11. *Kukelka O.* Dobre porozuminye mizh uchytyelamy pry bilsheklyasovykh narodnykh shkolakh ye holovnym uslovyem uspishnoho rozvoyu dotychnoyi shkoly i uzyskanya uchytyelamy povahy v hromady [Text] / O. Kukelka // Bukowiner Padagogische Blatter. – Szernowits. – 1899. – Nr.18. – S. 280–283.
12. *Kurene tyutyunu* [Text] // Prosveshchenie. – 1895. – Ch.1. – S. 9.
13. *Makoviy O.* Pro dyitochi zabavy [Text] / Osyp Makoviy // Bukowiner Schule. – Czernowits, 1904. – S. 137–145.
14. *Nanassy C.* Yakym zanyatyem povynen syilskyy uchytel sviy chas popovnyaty? [Text] / Nanassy S. // Bukowiner Padagogische Blatter. – Szernowits, 1900. – №3. – S. 41–42.
15. *Opovidky* [Text] // Borba. – Chernivtsi. – 1893. – 1 lyutoho. – S.3.
16. *Satyr O.* Tsarstvo tmy [Text] / Oleh Satyr // Promin'. – 1905. – Ch.3. – S. 40–41.

Олексій Ситник,
м. Київ, Україна

УДК 00.4'266:00.775

ВІЗУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМІ КОМПОЗИЦІЙНО-ГРАФІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОРТАЛІВ

В статье описываются пути развития уровня коммуникативности информационных порталов методами визуальной коммуникации, рассмотрено уровни визуализации в соответствии типам и коммуникативным заданиям сопровождающей информации, методы визуализации контенту и структурным компонентам информационных ресурсов.

Ключевые слова: *коммуникация, коммуникативность, визуализация, информация, контент, методы, инфографика, информационный портал.*

In this article the ways of improving the level of informational portals by methods of visual communication are presented, the levels of visualization, corresponded to the type and communicational targets of additional information, methods of content's visualization and to the structural components of informational resources are analyzed.

Key words: *communication, communicability, visualization, information, content, methods, infographic, informational portal*

Обмін інформацією є опосередкованим процесом – він здійснюється за допомогою різних технічних засобів і пристроїв. З огляду на це, композиційно-графічне моделювання (КГМ) інформаційних, зокрема, освітніх порталів можна розглядати як один із засобів управління потоками інформації, його комунікативну спрямованість – як властивість. При цьому новинний портал є середовищем або каналом комунікації.